

Право на приватне життя позбавлене матеріального (майнового) змісту, тобто воно не має майново-грошової цінності (вартості), у нього немає економіко-майнового еквіваленту. За своєю природою воно не передбачає виникнення майнових відносин, то ж навіть якщо вторгнення у сферу особистих прав призвело до негативних наслідків економічного характеру для їх носія, такі права не наповнюються матеріальним змістом.

У сучасній науці та чинному українському законодавстві відсутнє єдине трактування права особи на недоторканність приватного життя, єдиний підхід до визначення його меж, що, безумовно, є прогалиною вітчизняної законодавчої системи. Така ситуація призводить до багатьох порушень та необґрунтованих обмежень. Саме тому дослідження даної наукової та практичної проблеми є актуальним та перспективним.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Полянина А. К. Многоаспектность личной неприкосновенности как объекта конституционной защиты. Право и политика. 2013. № 3 (159). С. 385-391.
3. Серьогін В. О. Конституційне право особи на недоторканність приватного життя (прайвесі): проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02. Харків, 2011. 40 с.
4. Романовский Г. Б. Право на неприкосновенность частной жизни. Москва: МЗ-Пресс, 2001. 312 с.
5. Михайленко І. В. Поняття і зміст права на недоторканність приватного життя. Проблеми законності. 2011. Вип. 113. С. 183-190.

Науковий керівник: професор кафедри конституційного і муніципального права ХНУ імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор Серьогін В.О.

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Войціховський Андрій Васильович,

професор кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4
Харківського національного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент

Ключові слова: права і свободи людини, персональні відомості, мережа Інтернет, Інтернет-користувач.

У XXI столітті людина розширила простір своєї життєвої активності із суто реального, об'єктивно існуючого світу на мало досліджене та слабо контрольоване Інтернет-середовище, що розвивається стрімкими темпами. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології мають величезний потенціал у контексті створення нових можливостей для реалізації прав та свобод людини. У той же час, невизначеність правових рамок та принципів взаємодії людей у віртуальному світі зумовлює появу нових загроз, викликів та небезпек, що потребують вироблення ефективних механізмів протидії. Наразі переважна більшість населення світу користується перевагами цифрової ери та живе у двовимірному світі. І, якщо основи взаємовідносин людей у реальному середовищі закладалися протягом всієї історії людства та зазнавали відповідних змін у ході еволюції самого суспільства, то світ Інтернету все ще залишається вільним від регулювання простором.

Глобальна комп'ютерна мережа Інтернет щодня заповнює та змінює всі сфери життя людини – від міжособистісних стосунків та щоденних господарських справ до навчання та участі в управлінні країною. За даними Міжнародного союзу електрозв'язку у 2000 р. налічувалось 400 млн. Інтернет-користувачів, у 2015 – 3,2 млрд., [1] у 2016 – 3,8 млрд. [2], у 2017 – 4, 021 млрд. [3]. А це 53% від усього населення Землі. При цьому, кількість людей, що мають доступ до мережі Інтернет стрімко зростає.

Що ж до соціальних мереж, то кількість їх користувачів також збільшилася, порівнюючи з 2015 р., на 21%. У 2016 р. людей, зареєстрованих у соціальних мережах, зафіксовано на рівні 2,8 млрд користувачів, [2] у 2017 – 3,196 млрд. [3]

Нові інформаційні технології кардинально змінили картину спілкування людей, і очікуються ще більші зміни. У той же час право не поспіває за стрімким розвитком технологій, які відразу й осмислити непросто. Оскільки природа людини не змінюється, нові технології несуть не тільки небачені можливості для інтелектуального і технічного прогресу, але й несподівані засоби і способи вчинення злочинів. Поняття прав людини у звичному для суспільства значенні зазнали й продовжують зазнавати впливу Інтернету як віртуального середовища, в якому можуть реалізовуватися та порушуватись права й свободи людини. Тому видається надзвичайно важливим осмислення сутності інформаційних суспільних відносин у нових умовах і формулювання нових гарантій прав людини.

Глобальна комп'ютерна мережа Інтернет стала суспільно важливим ресурсом. Люди, спільноти, органи державної влади та приватні компанії здійснюють свою діяльність через

мережу Інтернет і законно сподіваються на те, що матимуть доступ до Інтернет-послуг, які будуть безпечними та надійними. Крім того, ніхто не повинен підлягати неправомірному, безпідставному або неспівмірному втручанню в реалізацію своїх прав і свобод при користуванні Інтернетом.

Хоча уявлення про особисті права і свободи – право на вільний доступ до мережі Інтернет, право на приватність, свободи думок, совісті, слова, інформації, друку та інших – суттєво змінилися з появою Інтернету, концепція дотримання прав і свобод людини залишилася незмінною.

Основними міжнародними документами, які гарантують права і свободи людини, є Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р., Конвенція про захист основних прав і основоположних свобод 1950 р., Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р., Конвенція про права дитини 1989 р. та ін.

Задля просування ідеї дотримання і захисту прав і свобод людини в мережі Інтернет міжнародними організаціями розробляються та впроваджуються низка рекомендацій, конвенцій, керівництв тощо. Питання дотримання і захисту прав і свобод людини в мережі Інтернеті розглядаються в документах Організації Об'єднаних Націй, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Ради Європи, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій. Держави змінюють національне законодавство задля реалізації прав і свобод людини в мережі Інтернет.

Ідея застосування поняття прав і свобод людини до управління Інтернетом виникла під час Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства в 2003 р. (м. Женева, Швейцарія) і отримала широке схвалення на Туніському саміті з питань інформаційного суспільства в 2005 р. На III Форумі з управління Інтернетом у 2008 р. (м. Хайдарабад, Індія) учасники погодилися з тим, що розвиток прав людини і розвиток мережі Інтернет тісно пов'язані між собою. Інтернет-середовище повинно забезпечувати дотримання прав і свобод людини.

На своїй 32-й сесії 27 червня 2016 р. Рада ООН з прав людини ухвалила резолюцію «Заохочення, захист і здійснення прав людини в Інтернеті», в якій підтверджує, «що ті ж самі права, які людина має в офлайн-середовищі, повинні також захищатися в онлайн-середовищі». Зокрема, це стосується права на свободу вираження поглядів. Згідно позиції Ради, право вільно виражати свої думки та погляди має бути захищено без жодних перешкод у будь-який спосіб. Так, можуть бути використані будь-які медіа та будь-який технічний

спосіб і це є гарантією ст. 19 Загальної декларації прав людини 1948 р. та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.

Рада ООН з прав людини закликає країни максимально просувати та покращувати доступ до мережі Інтернет та запроваджувати спеціальні процедури щодо нагляду за дотриманням прав і свобод Інтернет-користувачів.

У 2011 р. Комітет міністрів Ради Європи в Декларації про принципи управління Інтернетом підкреслив своє бачення Інтернету, орієнтованого на людину й побудованого на засадах поваги до прав і свобод людини. У 2012 р. Комітет міністрів Ради Європи створив Комітет експертів із прав Інтернет-користувачів (MSI-DUI), завданням якого стало «не створення нових прав людини, а дослідження можливості застосування вже існуючих прав до Інтернету». У 2014 р. Комітет міністрів Ради Європи прийняв Рекомендацію CM/Rec(2014)6 та зазначив, що держави-члени зобов'язані забезпечити для всіх права людини та основні свободи, закріплені в Конвенції про захист прав людини і основоположні свободи 1950 р. Це зобов'язання також діє в контексті використання мережі Інтернет. У Рекомендації підкреслюється, що існуючі права людини та основні свободи рівною мірою відносяться як до реального життя, так і до Інтернет-середовища. Ніхто не повинен бути об'єктом незаконного втручання в здійсненні їх прав людини та основних свобод при роботі в мережі Інтернеті.

У 2014 р. Рада Європи представила Керівництво з прав людини для Інтернет-користувачів, в якому пояснюються права і свободи людини на практиці в контексті Інтернету, як вони можуть бути реалізовані і як можуть бути захищені кожною людиною. Дане Керівництво засноване на положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., інших конвенціях Ради Європи та інструментах, які розкривають різні аспекти захисту прав і свобод людини.

Слід зазначити, що визначенню прав дітей в мережі Інтернет, традиційно, приділяється особлива увага з боку міжнародних організацій, державних структур, приватних компаній і науковців. Рада Європи в Керівництві з прав людини для Інтернет-користувачів також наголошує, що діти та молодь мають право на особливий захист і допомогу при роботі в мережі Інтернеті.

Поява Інтернету змусила поглянути на питання захисту приватності під новим кутом. Фактично, мережа Інтернет дозволяє з легкістю відслідкувати інформаційну активність користувачів. Доступність даних, розміщених в мережі Інтернеті для практично

необмеженого кола осіб, робить Інтернет-користувачів надзвичайно вразливими, ставлячи під сумнів існування мережевої приватності як такої.

В Інтернет-середовищі відбувається переплетіння величезного потоку користувачів. Інтернет сьогодні став універсальним способом і засобом зберігання інформації. Процес обміну відомостями став набагато простішим, швидшим та в багатьох випадках безкоштовним.

В Інтернеті зберігається надзвичайно велика кількість різної інформації, більшість яких розміщується в соціальних мережах: починаючи з дати та місця народження, навчання, роботи та завершуючи тим, де ви проводите свої вихідні та відпочиваєте. Інтернет-користувачі стали ділитися в мережі майже з усіма аспектами свого життя. Однак, сьогодні не має впевненості, що персональні відомості в мережі Інтернет є стовідсотково захищеними.

Враховуючи весь обсяг інформації, яка розміщується у популярних соціальних мережах, Інтернет провайдери зберігають та контролюють більше даних про повсякденне життя та соціальні взаємодії людей, ніж свого часу мали тоталітарні уряди XX століття. Тому наразі стає актуальним питання захисту персональних відомостей у мережі Інтернет.

Право на захист персональних відомостей та конфіденційність є старим основоположним правом людини, яке отримало нову та особливу актуальність з поширенням і розвитком інформаційних технологій.

Суть проблеми полягає в тому, що при використанні мережі Інтернет значні обсяги персональних відомостей часто обробляються, а буває і передаються, без чіткої згоди чи навіть інформування про їх обробку.

Яскравим прикладом є комп'ютерна пошукова система: одного разу здійснивши пошук готелю в іншому місті, Інтернет пропонуватиме вам різноманітні готелі вже на інших сайтах у вигляді реклами. Таке запам'ятовування наших рухів у мережі значно полегшує подальше життя. Водночас є негативні аспекти: існує величезна кількість потенційних зловживань за допомогою володіння нашими даними, які можуть коливатися від прямого визначення змісту нашої інформації за допомогою цільової реклами до свідомої та зловмисної маніпуляції з тим, що ми бачимо та здійснюємо в мережі Інтернет, що призводить до впливу на нашу свідомість, як споживача.

Яскравим прикладом дієвості механізмів захисту персональних відомостей про особу є Естонія. Кожен громадянин цієї країни має спеціальні ідентифікаційні картки, які містять багато важливої інформації про її власника. Ці картки використовуються не лише для

ідентифікації особи, а ще й для здійснення різних фінансових операцій, включаючи проїзд у громадському транспорті. Вся інформація про особу зберігається у спеціальній базі даних, до якої мають доступ правоохоронні органи та спеціальні служби. Враховуючи цей факт, кожна особа має можливість переглянути, хто цікавиться особистою інформацією про неї, а також має право вимагати пояснень, з яких підстав та чи інша особа або спецслужба цікавиться ним. [4]

Отже, основною вимогою щодо захисту персональних відомостей є те, що зібрані особисті відомості мають бути достатньо захищеними, персональні дані повинні збиратися, використовуватися та надаватися за згодою особи, а також особа повинна мати доступ до особистих даних, що збираються про неї, включаючи можливість виправлення або видалення неправдивих відомостей.

З метою належного дотримання та захисту прав і свобод людини в мережі Інтернет, необхідно враховувати саму природу мережі Інтернет не лише як інформаційного, але й комунікаційного простору. Україна повинна розробити та впровадити ефективні національні механізми реалізації прав і свобод Інтернет-користувачів, зробити їх доступними для широкого кола населення, а правові інструменти захисту порушених прав і свобод – зрозумілими та ефективними. Суттєву роль у цьому процесі, окрім органів державної влади, повинні відігравати громадянське суспільство та приватний сектор, зокрема, Інтернет-індустрія.

Для належного дотримання та захисту прав і свобод людини в мережі Інтернет українськими органами влади із залученням та ефективною співпрацею з недержавними структурами рекомендуються до виконання наступні заходи:

- розгорнути широкомасштабну та комплексну просвітницьку програму, спрямовану на формування необхідних навичок, умінь та знань про дотримання та захист прав і свобод людини в мережі Інтернет з урахуванням віку, стану фізичного здоров'я, рівня освіти, географічного місця проживання особи тощо; розробити та започаткувати масові курси з прав Інтернет-користувачів на основі відкритих платформ дистанційного навчання;
- відновити або започаткувати оновлені державні цільові програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій, включити до навчальних програм загальноосвітніх закладів основи безпечного користування мережею Інтернет та ознайомлення з правами Інтернет-користувачів; надзвичайно важливо створити належні умови та механізми навчання дітей безпечному та свідомому поведженню в мережі Інтернет;

- розробити відповідні перекваліфікаційні програми для суддівського корпусу, спрямовані на покращення обізнаності суддів з відповідною прецедентною практикою Європейського суду з прав людини щодо реалізації та захисту прав і свобод людини в мережі Інтернет та набуття навичок їх застосування при вирішенні конкретних справ;
- забезпечити ефективне функціонування судових та позасудових механізмів захисту прав і свобод людини в мережі Інтернет; довести до відома Інтернет-користувачів інформацію про наявні засоби правового захисту; вдосконалити та розширити функціонування «гарячих ліній», забезпечити можливості зворотного зв'язку для Інтернет-користувача, який повідомив про порушення;
- проводити регулярний моніторинг стану дотримання прав і свобод людини в мережі Інтернет в Україні з метою своєчасного виявлення проблемних моментів і створення максимально сприятливого та ефективного правового середовища; включати результати таких моніторинрів до комплексної оцінки стану дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні; передбачити належне фінансування діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері просвітницької діяльності щодо прав людини та їх захисту, у тому числі прав і свобод людини в мережі Інтернет.

Література:

1. Черних О.О. Соціально-педагогічний вимір поняття «права людини в Інтернеті». Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. № 4 (58). С.457-466.
2. Інтернет охоплює світ: вже понад 50% населення Землі є користувачами Всесвітньої павутини // ЕнергоЛайф.інфо: сайт. URL: <http://energolife.info/ua/2016/Science/2594/> (дата звернення: 02.04.2018).
3. Число Інтернет-користувачів у світі перевищило позначку в 4 мільярди // i.ua.tv. сайт. URL: <http://i-ua.tv/index.php?newsid=12679> (дата звернення: 02.04.2018).
4. Куценко С. Захист особистих та персональних даних і Інтернеті: проблеми законодавчого врегулювання // Українське право: сайт. URL: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/zakhist-osobistikh-ta-personalnikh-danikh-v-interneti-problemi-zakonodavchogo-vregulyuvannya/ (дата звернення: 02.04.2018).